

ТИМЧИШИН А. М.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права
та гуманітарних дисциплін
Івано-Франківської філії Університету
«Україна»

УДК 343.985.7:343.53:343.346

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.6.52>

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті з'ясовано, що дослідження великого масиву матеріальних носіїв (насамперед, документів) під час розслідування значно ускладнює роботу слідчого (детектива), оскільки потребує комплексного застосування криміналістичних засобів та спеціальних економічних методів роботи із залученням спеціалістів різного профілю. З урахуванням вивчення кримінальних проваджень встановлено, що важливою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, є залучення експерта та проведення експертизи.

Встановлено, що під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності нерідко виникають ситуації, за яких слідчому для виконання поставлених перед ним завдань вкрай необхідним є отримання інформації доказового, або хоча б орієнтуючого характеру, яка дозволить визначити подальші ефективні напрями розслідування та допоможе прийняти вагомі процесуальні рішення. Отримання вказаної інформації в багатьох слідчих ситуаціях є неможливим без застосування спеціальних знань.

Особливе місце у розслідуванні таких кримінальних правопорушень належить: 1) криміналістичним експертизам: почеркознавча (рукописні тексти і підписи, вилучені під час обшуку чи огляду (боргові та інші розписки, договори з підписами, робочі записи обліку грошових коштів, здобутих злочинним шляхом тощо)); технічна експертиза документів (установчих, реєстраційних та інших документів, зокрема, щодо способів внесення змін в документ, змісту видаленого тексту, способів виготовлення відбитків печаток і штампів на документах тощо); трасологічна, дактилоскопічна (сліди вилучені під час огляду, обшуку транспортних засобів, приміщень; сліди невстановлених співучасників кримінального правопорушення, залишені на документах, печатках, інших предметах); фототехнічна (фото матеріали, вилучені під час огляду, обшуку); відео-, звукозапису (фонограма запису розмов; оригінальний пристрій, яким фонограма зафіксована, додаткове обладнання); матеріалів, речовин та виробів (спеціальної хімічної речовини, у тому числі грошових коштів, вилучених під час тактичної операції фіксації факту їх передачі); 2) комп'ютерно-технічна експертиза (встановлення слідів кримінального правопорушення, або іншої значимої для кримінального процесу інформації); 3) мистецтвознавча експертиза (встановлення тотожності особи, зображеної на вилучених фотознімках або відеозаписах під час огляду, обшуку).

Ключові слова: спеціальні знання, кримінальне судочинство, кримінальне провадження, кримінальні правопорушення, господарська діяльність.

Tymchyshyn A. M. The use of special knowledge in the investigation of criminal offenses in the field of economic activity

The article found that the study of a large array of material media (primarily, documents) during the investigation significantly complicates the work of the investigator (detective), as it requires the complex use of forensic tools and special economic methods of work with the involvement of specialists of various profiles. Taking into account the study of criminal proceedings, it was established that an important form of application of special knowledge in criminal proceedings initiated due to the fact of criminal offenses in the field of economic activity is the involvement of an expert and conducting an examination.

It has been established that during the investigation of criminal offenses in the field of economic activity, situations often arise in which the investigator, in order to fulfill the tasks set before him, absolutely needs to obtain information of a probative or at least indicative nature, which will allow determining further effective directions of the investigation and help to adopt weighty procedural decision. Obtaining the specified information in many investigative situations is impossible without the use of special knowledge.

A special place in the investigation of such criminal offenses belongs to: 1) forensic examinations: handwriting (handwritten texts and signatures seized during a search or inspection (debt and other receipts, contracts with signatures, work records of accounting for money obtained by crime, etc.)); technical examination of documents (installation, registration and other documents, in particular, regarding the methods of making changes to the document, the content of deleted text, methods of making impressions of seals and stamps on documents, etc.); traceological, dactyloscopic (traces removed during inspection, search of vehicles, premises; traces of unidentified accomplices of criminal offenses left on documents, seals, other objects); photo-technical (photo materials seized during inspection, search); video and sound recording (phonogram recording of conversations; original device with which the phonogram was recorded, additional equipment); materials, substances and products (special chemical substances, including cash seized during the tactical operation of recording the fact of their transfer); 2) computer and technical examination (establishment of traces of a criminal offense or other information significant for the criminal process); 3) art examination (establishing the identity of the person depicted in the seized photographs or video recordings during the inspection, search).

Key words: special knowledge, criminal justice, criminal proceedings, criminal offenses, economic activity.

Під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності нерідко виникають ситуації, за яких слідчому для виконання поставлених перед ним завдань вкрай необхідним є отримання інформації доказового, або хоча б орієнтуючого характеру, яка дозволить визначити подальші ефективні напрями розслідування та допоможе прийняти вагомі процесуальні рішення. Отримання вказаної інформації в багатьох слідчих ситуаціях є неможливим без застосування спеціальних знань.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень засвідчило, що основними формами використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є: залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій (далі – СРД); надання консультацій спеціалістом; залучення експерта і проведення експертизи;

Обираючи спеціаліста, слід ураховувати низку обставин щодо можливості його участі в кримінальному провадженні, адже в судовій практиці існують непоодинокі випадки визнання доказів недопустимими у зв'язку з порушенням порядку залучення спеціаліста.

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності виникає потреба в залученні спеціалістів різного профілю (бухгалтерів, інженерів-буді-

вельників, товарознавців тощо) для підготовки до допиту. Це може стосуватися: вивчення законів та інших (у тому числі відомих і міжведомчих) нормативно-правових актів, що регламентують діяльність суб'єктів підприємництва, окремі його види; ознайомлення з профілем діяльності підприємства, яке очолює або в якому працює підозрюваний, його організаційною структурою шляхом вивчення установчих документів, статуту; ознайомлення з функціональними обов'язками підозрюваного; складання деталізованого плану допиту з фіксацією питань до підозрюваного та доказів, нормативних актів, іншої інформації, що можуть бути використані під час проведення допиту [1, с. 94–98]. Крім цього, під час вирішення питання про призначення судової експертизи спеціаліст може надати слідчому консультацію щодо формулювання запитань експерту.

За напрямками економічна експертиза поділяється на дослідження: документів бухгалтерського та податкового обліку і звітності; документів фінансово-господарської діяльності; документів фінансово-кредитних операцій.

На вирішення експертизи при проведенні дослідження документів бухгалтерського та податкового обліку і звітності ставляться такі типові запитання:

- чи підтверджується документально встановлена за актом інвентаризації нестача (надлишки) грошових коштів на суму (зазначається сума) на підприємстві?

- які порушення вимог нормативних актів, що регламентують ведення бухгалтерського обліку і контролю, могли призвести до матеріальних збитків (нестачі грошових коштів), і хто був зобов'язаний забезпечити дотримання цих вимог?

- чи підтверджується документально нестача товарно-матеріальних цінностей на підприємстві за період роботи матеріально відповідальної особи у розмірі (вказуються кількісні та вартісні показники) та ін. [2, с. 164].

На вирішення експертизи при проведенні дослідження документів фінансово-господарської діяльності ставляться такі запитання:

- чи підтверджується документально розмір внеску до статутного фонду підприємства, та яка частка, відповідно до статутних документів, підлягає поверненню учаснику (учасникам), які вибули зі складу засновників і на яку суму?

- який розмір збитку від необґрунтованого заниження (несплати) орендної плати організації за період (зазначається) і в якій сумі?

- які порушення вимог чинних нормативних актів, що регламентували на встановлений період ведення бухгалтерського обліку і контролю, призвели до матеріальних збитків від заниження орендної плати та ін.

На вирішення експертизи при проведенні дослідження документів фінансово-кредитних операцій ставляться такі запитання:

- чи відповідає вимогам чинного законодавства документальне оформлення операцій (яким банком) з надання кредитів у частині повноти нарахування та сплати відсотків за користування кредитами (якому позичальнику)?

- чи відповідає перелік документів, наданих підприємством банку для отримання кредитних коштів за кредитною угодою, чинному Положенню про кредитування та ін.

Інженерно-технічні експертизи призначаються у випадках, коли для вирішення питань, що виникають перед суб'єктами доказування, потрібні спеціальні знання у галузях будівництва, землеустрою, оцінки будівельних об'єктів, споруд та земельних ділянок.

До таких експертиз відносять: будівельно-технічні – дослідження об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій та відповідних документів; оціночно-будівельні – визначення оціночної вартості будівельних об'єктів та споруд; земельно-технічні – розподіл земель та визначення порядку користування земельними ділянками; оціночно-земельні – оцінки земельних ділянок.

За допомогою будівельно-технічної та оціночно-будівельної експертизи найбільш точно й достовірно можна встановити якість будівельних і ремонтних робіт, виконаних на всіх етапах будівництва, їх відповідність будівельним нормам і договору, а також якість і кількість використаних будівельних матеріалів та їх відповідність вказаним у будівельно-монтажній документації, визначити оцінку вартість будівельних об'єктів і споруд [3].

Об'єктами будівельно-технічної та оціночно-будівельної експертиз у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності можуть бути будівлі, споруди, інженерні мережі, будівельні матеріали, документація на будівельні об'єкти (проектно-кошторисна, звітна, технічна тощо).

Земельно-технічна експертиза під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності проводиться на дослідження земельних ділянок з метою визначення та встановлення їх меж та площі, розділу і порядку користування земельними ділянками, розташування будинків та інших споруд щодо меж тощо. Відповідно, об'єктами дослідження є земельні ділянки, а також правовстановлююча та технічна документація на них.

У свою чергу, оціночно-земельна експертиза – це дослідження, яке пов'язане із визначенням достовірності різних видів вартості земельних ділянок. Тому, основними завданнями оціночно-земельної експертизи у досліджуваній категорії кримінальних проваджень є: експертна грошова оцінка земельних ділянок; експертна грошова оцінка прав на земельні ділянки; визначення відповідності виконаної оцінки земельної ділянки або прав на неї вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам.

Крім цього, суттєве значення має призначення інших видів судових експертиз. Зокрема криміналістичних, у тому числі почеркознавчих по вилученим документам, з метою встановлення виконавців підписів та рукописних текстів, технічних засобів, які використовувалися при складанні завідомо неправдивих документів тощо. Найбільш поширеними є такі різновиди криміналістичних експертиз:

1. Технічна експертиза документів, за допомогою якої можна встановити спосіб виготовлення або підроблення документу, унесення змін і доповнень, установити зміст виведеного тексту (відновити початковий текст), ототожнити кліше печаток і штампи підприємств, установ чи організацій, установити обладнання, на якому виготовлювався документ тощо. За речовою природою серед об'єктів технічної експертизи документів можна виділити: документи; пристосування для виготовлення документів або для внесення змін до раніше виготовлених документів; речовини для виготовлення документів або внесення змін до них.

Для розв'язання ідентифікаційних завдань щодо документів, виготовлених за допомогою комп'ютерної техніки, ця техніка надається в комплекті (системний блок комп'ютера, інсталяційний диск з драйвером принтера або багатофункціонального пристрою, з'єднувальні та мережеві кабелі, принтер). До направлення комп'ютерної техніки на експертизу будь-яка робота на ній не дозволяється. Вирішення ідентифікаційних питань проводиться в межах комплексної комп'ютерно-технічної експертизи та технічної експертизи документів за наявності електронного оригіналу документа (файла). Вилучення комп'ютерної техніки, її огляд мають проводитися за участю спеціаліста у галузі комп'ютерно-технічних досліджень. Питання щодо ідентифікації принтерів є актуальним під час проведення недобросовісних торгів. Важливим є встановлення факту, що документи двох-трьох учасників роздруковані на одному й тому ж принтері. Але під час дослідження є певні особливості. Зокрема, таке обладнання направляють в експертну установу у тому вигляді, в якому воно було вилучене якомога скоріше (задня запобігання висихання барвників). При можливості заздалегідь, під час проведення обшуків, оглядів варто відібрати вільні зразки документів, роздруковані на досліджуваному принтері, та датовані необхідним часом. З початку встановлюють загальні ознаки (тип принтера, тобто лазерний, струменево-крапельний, термосублимаційний тощо). А потім переходять до ідентифікації, яка відбувається за приватними ознаками, які не завжди можуть відображатись, в чому і полягає складність дослідження.

Ще одним складним завданням технічної експертизи документів, але дуже важливим для розслідування, є встановлення відносної давності документа за рукописним текстом. У таких випадках важливо щоб спірні рукописи були виконані ідентичним пишучим приладом. Давність встановлюється залежно від барвника в межах п'яти років для кулькових ручок та двох років для чорнил з моменту виконання.

Якщо об'єктом дослідження є грошові купюри, то на підставі висновку експерта слідчим або судом встановлюється їх відповідність грошовим знакам, що знаходяться (знаходи-

лись) в офіційному обігу на території України (національна валюта – гривня) чи інших держав (іноземна валюта) [4, с. 85]. Кошти, здобуті злочинним шляхом, які вилучені в ході обшуку, також можуть бути об'єктами дослідження. Як правило, виникає необхідність підтвердження у їх виготовленні підприємством, яке здійснює випуск відповідних грошових знаків.

2. Почеркознавча експертиза, за допомогою якої встановлюється виконавець рукописного тексту, цифрових записів або підписів у різних документах – контрактах, чорнових записах, заявах тощо.

Зазвичай, юридичні та фінансові документи підприємств, установ та організацій містять рукописні тексти, в яких закріплені певні події та факти, дії осіб (у тому числі службових), пов'язані із діяльністю цих підприємств, установ, організацій, зміст яких часто використовується як засіб для вчинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. Ці рукописні тексти є безпосередніми об'єктами почеркознавчих досліджень.

До окремих видів таких об'єктів можна віднести: рукописні тексти, змістовна сторона яких зафіксована за допомогою буквених (або) цифрових позначень; підписи, які відображають прізвище (ім'я, по-батькові) особи у вигляді букв (та) умовних письмових знаків та мають посвідчувальне призначення; короткі записи, змістовна сторона яких зафіксована за допомогою одного або декількох слів (наприклад, резолюція на документі) [5, с. 14].

Предметом ідентифікаційної почеркознавчої експертизи при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності є вирішення завдань, пов'язаних із встановленням конкретного виконавця рукопису або підпису, встановлення факту виконання однією особою різних текстів, окремих фрагментів тексту або підписів, автора (укладача) тексту рукопису.

Необхідність встановлення виконавця тексту або підпису може виникнути у слідчого чи суду під час вивчення письмового документа, коли зміст написаного становить доказ (підтвердження) певного факту (наприклад, резолюція керівника підприємства на відповідній записці головного інженера про необхідність закупівлі товаро-матеріальних цінностей або їх списання, підпис керівника у наказі про прийняття або звільнення особи з роботи). Встановлення виконавця тексту документа окреслює коло осіб, причетних до вчинення привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном, встановити зв'язок між конкретними особами при отриманні неправомірної вигоди тощо.

Особливу групу завдань ідентифікаційного дослідження становить встановлення факту виконання однією особою різних текстів, окремих фрагментів у тексті. Ідентифікаційна почеркознавча експертиза призначається також у випадку, якщо підозрюваний визнає, що рукописний текст в одному з документів, який підтверджує факт будь-якої дії, виконаний ним, а в іншому документі він заперечує таке виконання, при цьому у слідчого є підстави вважати, що показання підозрюваного не відповідають дійсності. У цьому випадку саме експерт повинен вирішити, чи однією особою виконані обидва тексти у документах, причому перший документ використовується в якості зразка почерку підозрюваного.

Отже, важливим питанням під час призначення почеркознавчої експертизи є збирання необхідних зразків почерку та підписів. Як зазначають експерти, результат цієї експертизи на 82 % залежить від їхньої якості та кількості. Слідчий чи оперуповноважений, який діє за дорученням слідчого, повинні ретельно підготувати порівняльний матеріал. Як відомо, це зразки трьох видів: експериментальні, вільні та умовно-вільні.

3. Трасологічна (дактилоскопічна) експертиза з метою ідентифікації особи за відбитками пальців рук, а також встановлення факту контактної взаємодії підозрюваного з різними предметами (печатками, штампами тощо), готівковими грошовими коштами, документами тощо, вилученими під час огляду, тимчасового доступу чи обшуку, або викинутих підозрюваним під час затримання.

Своєчасне виявлення, належна фіксація та кваліфіковане дослідження таких слідів дозволяє одержати важливу доказову інформацію про подію, причетних до неї осіб, застосовані знаряддя, способи та послідовність здійснення певних дій тощо.

До ідентифікаційних задач відносять також: встановлення належності частин до єдиного цілого і встановлення загального джерела походження. При цьому під джерелом похо-

дження розуміється індивідуально визначений об'єкт чи система об'єктів, функціонування яких є причиною утворення слідів, або створення (виготовлення) предметів [6, с. 96].

Ідентифікації підлягають будь-які матеріальні об'єкти за умови, що в слідах відобразився індивідуально-характерний комплекс ознак даних об'єктів чи їх елементів (елементів).

4. Портретна експертиза з ототожнення особи за фотографією, відеозаписом (у тому числі за зображенням в Інтернеті). Дослідження полягає в роздільному та порівняльному аналізі зовнішніх прикмет особи, які відобразились на фотографічних знімках, із застосуванням спеціальних методик зіставлення, суміщення, графічного моделювання і розрахунків взаєморозташування ознак обличчя. Це можуть бути фотознімки особи в документах (у паспорті, посвідченні водія тощо), аматорські та професійні художні знімки, представлені свідками чи вилучені при проведенні слідчих дій. Останнім часом на експертизу все частіше надходять зображення осіб, отримані з відеосистем контролю приміщень, територій, технічних засобів тощо. Разом з фотопортретами, що підлягають дослідженню, на експертизу надаються порівняльні зразки. Для ототожнення особи в якості порівняльних зразків найбільш придатними є фотознімки, виготовлені з дотриманням правил сигналетичної (розпізнавальної) фотографії, а також поширені в побуті аматорські чорно-білі та кольорові знімки, виготовлені за допомогою як цифрових, так і аналогових фотоапаратів та відеокамер [7].

Під час проведення ідентифікації особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями вирішується дві основні групи завдань: ідентифікаційні – встановлення тотожності або відмінності осіб, зображених на фотокартках або інших об'єктивних відображеннях зовнішнього вигляду людини та діагностичні – встановлення расово-етнічної, статевої, вікової приналежності людини, зображеної на портреті [8, с. 8].

5. Експертиза матеріалів, речовин та виробів (спеціальної хімічної речовини, у тому числі грошових коштів, вилучених під час тактичної операції фіксації факту їх передачі) тощо.

Отже, призначення певного експертного дослідження залежить від багатьох чинників – сфери діяльності установи, підприємства або закладу, в якому виявлені правопорушення, предмета посягання, конкретних його об'єктів, способу вчинення кримінального правопорушення, слідової картини кримінального правопорушення, характеристики особи злочинця та потерпілого, інших обставин, що впливають на необхідність використання спеціальних знань експерта у науці, мистецтві чи ремеслі.

З урахуванням обставин кримінального провадження можуть бути призначені й інші види судових експертиз, серед яких такі.

Комп'ютерно-технічна експертиза обумовлена тим, що податковий і бухгалтерський облік, а також діловодство у значній частині підприємств здійснюється з використанням електронно-обчислювальної техніки. Предметом судової комп'ютерно-технічної експертизи є факти й обставини, які встановлюють на основі дослідження закономірностей розроблення й експлуатації комп'ютерних засобів, що забезпечують реалізацію інформаційних процесів, зафіксованих у матеріалах кримінального провадження. Експертиза комп'ютерної техніки та програмних продуктів передбачає три самостійні експертних підвиди. Експертиза комп'ютерної техніки встановлює факти й обставини, що мають значення у провадженні та пов'язані із закономірностями функціонування та експлуатації комп'ютерної системи. Основними завданнями цього підвиду експертизи є встановлення комплектації, технічного стану та функціональних можливостей комп'ютерної системи. Експертиза програмних продуктів встановлює факти й обставини, пов'язані із закономірностями розроблення та використання програмних продуктів комп'ютерної системи. Задачею цього підвиду експертизи є визначення функціонального призначення, технічних параметрів, вимог, алгоритму, структури, стану й особливостей програмного забезпечення. Інформаційно-комп'ютерна експертиза встановлює факти й обставини, пов'язані із закономірностями створення, оброблення та збереження інформації на комп'ютерних носіях. Її завданням є пошук, виявлення, відтворення і технічний аналіз інформації, створеної користувачем чи програмами в комп'ютерній системі [9, с. 142].

Комплексна судово-бухгалтерська та фінансово-економічна експертиза зумовлюються необхідністю аналізу фінансово-господарської діяльності конкретного суб'єкта підприємництва, а іноді й декількох підприємств і банківських установ у взаємодії. У необхідних випадках для підтвердження висновків ревізій й документальних перевірок потрібно призначити судово-економічну експертизу. Як свідчить практика, призначення судово-бухгалтерської експертизи становить 68 % від загальної кількості призначуваних експертиз у досліджуваній категорії кримінальних проваджень. З огляду на те, що для проведення судово-бухгалтерської експертизи в кримінальних провадженнях у сфері господарської діяльності може бути поставлено багато запитань, складно перелічити увесь обсяг відомостей, що необхідний експерту для проведення дослідження. Тому слідчому слід попередньо звернутися за консультацією до експерта-бухгалтера, щоб у подальшому не витратити процесуальний час на задоволення його клопотань, заявлених відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 69 КПК України, про надання додаткових матеріалів.

До оціночних експертиз відносять товарознавчі експертизи, що можуть призначатись при розслідуванні, як правило, усіх кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, у яких необхідно визначити оцінну, ринкову, інвестиційну чи ліквідаційну вартість майна, або товарної продукції (машин, обладнання, сировини та споживчих товарів) [10, с. 4–5].

До особливостей дослідження певних товарів слід віднести випадки, коли вилучення товару відбувається у повному обсязі, однак експерту на дослідження направляється середня проба (зразок) від однорідної продукції (сипучої, рідкої чи в'язкої консистенції). У такому випадку, відповідно до вимог нормативних документів (відносно порядку, кількості та методів відбору проб), їх відбір має проводитися із використанням необхідного обладнання та устаткування.

Окремою особливістю призначення товарознавчої експертизи є випадки, коли товарні об'єкти, що мають бути досліджені, відсутні. У цьому випадку судово-товарознавча експертиза проводиться за матеріалами кримінального провадження [11, с. 121]. Об'єктами експертизи стають надані у повному обсязі документи (рахунки фактури, товарно-транспортні накладні, технічні паспорти, копії протоколів допитів свідків та підозрюваних), у яких найбільш повно відображені відомості про товарні об'єкти.

Кваліфікуюче значення при розслідуванні кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності має встановлення форми співучасті злочинців у вчиненні кримінального правопорушення – групою осіб, за попередньою змовою групою осіб, організованою групою, злочинною організацією (ст. 28 КК України). Вирішенню цього завдання може сприяти дослідження апаратів мобільного зв'язку, електронних записних книжок та інших магнітних носіїв інформації.

Підсумовуючи вищевикладене, з урахуванням вивчення кримінальних проваджень встановлено, що важливою формою застосування спеціальних знань у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, є залучення експерта та проведення експертизи.

Органам досудового розслідування слід активніше застосовувати непроцесуальні форми використання спеціальних знань, наприклад консультації спеціалістів, експертів. Під час консультації можна отримати довідкові відомості, що стосуються певного виду експертизи: сучасні можливості експертного дослідження, правильне формулювання питань, перелік об'єктів, які необхідно надати експерту тощо.

Література

1. Пясковський В. В. Участь спеціаліста-бухгалтера в проведенні слідчих (розшукових) дій. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві*: матеріали міжвід. наук.-практ. семінару (Київ, 30 черв. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 94–97.
2. Шрамко О. М. Можливості судово-економічних експертиз при розслідуванні окремих корупційних злочинів. *Актуальні проблеми правознавства*. Тернопіль, 2019. Вип. 1. С. 162–165.

3. Програма підготовки працівників Експертної служби МВС України як судових експертів за експертною спеціальністю 10.6 «Дослідження об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій та відповідних документів» / укл. К. В. Дубонос, Ю. О. Чечіль, І. С. Тальянчук, А. В. Лемешко, К. В. Яговкіна, В. О. Божко, А. В. Тулик. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2017. 53 с.
4. Воробей О. В. Криміналістичне дослідження паперових грошей: навч. посіб. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 180 с.
5. Судово-почеркознавча експертиза: навч.-метод. посіб. / З. С. Меленевська, Є. Ю. Свобода, А. І. Шаботенко; за заг. ред. І. П. Красюка. Київ: Укр. Центр духовн. культури, 2007. 280 с.
6. Шепітько В. Ю. Довідник слідчого. Київ: Ін Юре, 2001. 208 с.
7. Експертизи у судочинстві України. URL: https://pidru4niki.com/74873/pravo/ekspertizi_u_sudochinstvi_ukrayini.
8. Методика ідентифікації особи за ознаками зовнішності за матеріальними зображеннями / укл. А. М. Коструб, О. С. Павленко, Т. Г. Чашницька: метод. рек. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2013. 31 с.
9. Карпінська Н., Крикунов О. Окремі питання проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи у кримінальному судочинстві. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1 (9). С. 140–144.
10. Методика визначення вартості майна / А. І. Лозовий, О. С. Донцова, С. М. Бобрицький, О. І. Стебих. Харків: ХНДІСЕ; СПДФО Данюк Л.І., 2004. 112 с.
11. Архіпов В. В. Судово-товарознавча експертиза товарів народного споживання та послуг. Теорія та практика: навч.-практ. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 305 с.

